

France Kresal

Zahteve za zakon o minimalnih mezdah

Razpravljaj bom o prizadevanjih za zakonsko urejanje in določanje minimalnih mezd, ki so v 30-tih letih prihajala od posameznih podjetnikov, Zveze industrijcev in Zbornice za trgovino, obrt in industrijo z ene strani in delavskih strokovnih organizacij in Delavske zbornice z druge strani, kakor tudi od organov oblasti, ki so končno privedla do izida Uredbe o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb, o pomirjevanju in arbitraži, ki jo je minister za socialno politiko izdal 13. februarja 1937. Prikazati bom skušal ekonomski položaj delavstva in razmere, v katerih so ta prizadevanja potekala.

Akcija za določitev minimalnih mezd je prihajala tako iz delavskih vrst,¹ da bi si ohranili svoj eksistenčni minimum, kakor tudi iz vrst industrije,² da bi se lažje borila s konkurenco. Že leta 1932 se je pojavila želja po enotni ureditvi delavskih mezd v gradbeni stroki, ko so se gradbeni podjetniki pritoževali, da jim dela podeželje z izredno nizkimi mezdami melojalno konkurenco. Gradbena industrija se je v svojem predlogu sklicevala na ugodne izkušnje pridobljene z enotno tarifo delavskih mezd, ki jo je v letih 1920—1922 sprejela Zveza industrijcev in je veljala za gradbeno stroko v vsej Sloveniji. Ta akcija gradbene industrije pa je takrat zadela ob veliko oviro, ki jo je nudil 2. odstavek člena 209 Obrtnega zakona, ki je določal, da prisilne organizacije delodajalcev in delojemalcev ne morejo sklepatis kolektivnih pogodb.³ Te bi bile v našem primeru Zveza industrijcev na eni strani in Delavska zbornica na drugi strani. Ta člen delavske zakonodaje je bil Zvezi industrijcev zelo napoti in si je ves čas močno prizadevala, da bi ga spremenila in tako od sklepanja kolektivnih pogodb izločila svobodne delavske strokovne organizacije, ali pa jih vsaj obšla. Vedno je bilo od strani industrijcev čutiti težnjo, da bi se v imenu delavstva pogajali z Delavsko zbornico ne pa z delavskimi sindikati.

7. maja 1933 je bil v Mariboru velik shod, ki se ga je udeležilo 4.000 delavcev. Sprejeli so ostro resolucijo proti zaposlitvi tujcev in proti nizkim mezdam zlasti v tekstilni industriji. Resolucijo so odposlali vladi in ministrstvu za socialno politiko.⁴

¹ Skoraj vsi delavski in meščanski časniki so od 1932 dalje veliko pisali o tem problemu.

² Arhiv Slovenije, arhiv Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, fasc. 299 — zapisniki sej industrijskega odseka; fasc. 222 — minimalne mezde. (Navajam okrajšano AS, arhiv zbornice TOI.)

³ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

⁴ Delavec, 10. maja 1933.

21. junija 1933 je Strokovna komisija izdala apel na državno in vse javne korporacije, naj sprejemjo izredne ukrepe za poživitev gospodarstva in omiljenje brezposelnosti in socialne bede. Zniževanje delavskih plač naj se zaustavi na eksistenčnem minimumu.⁵

31. avgusta 1933 je mariborski tekstilni industrialec Hutter predlagal Zvezi industrijcev zakonsko določitev enotnih minimalnih mezd v tekstilni stroki za vso državo. Zveza industrijcev je nato izvedla med podjetniki anketo o umestnosti določanja enotnih minimalnih mezd nasploh in v tekstilni industriji še posebej. Večina podjetnikov temu predlogu ni nasprotovala, pač pa so bila mnenja močno deljena glede višine minimalnih mezd, skoraj vsi pa so zahtevali enotne minimalne mezde za vso državo.⁶

Leta 1934 so začele široko akcijo za določitev minimalnih mezd Delavske zbornice. 8. julija so na seji odbora centralnega sekretariata delavskih zbornic v Sarajevu sklenili začeti s sistematično akcijo, da se izda zakon o minimalnih mezdah, kes so ugotavljali, da so mezde raznih poklicev tako padle in da so tako neenake, da delodajalci z njimi konkurirajo. Sklenili so sklicati javno anketo, na kateri bi o tem razpravljali.⁷ Ta anketa je bila 25. januarja 1935 v Beogradu. Delavske zbornice so izdale dve publikaciji o vprašanih minimalnih mezd, ki sta jih napisala Bogdan Krekić in Filip Uratnik. Uratnik je sestavil tudi Načrt zakona o osiguranju minimalnih zaslužkov in pobijanju neelojalne konkurence s pomočjo delavskih mezd, ki ga je Delavska zbornica oktobra poslala delavskim strokovnim organizacijam v razpravo. V tem osnutku je Delavska zbornica zagovarjala mnenje, naj bi spadalo reguliranje mezd v pristojnost mezdnih inšpektoratov na sedežih delavskih zbornic, ki bi jih sestavljali trije stalni člani in zastopnika spornih strank. Predsednika inšpektorata bi imenoval minister socialne politike oziroma ban, druga dva stalna člana prav tako, le da enega na predlog Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, drugega pa na predlog Delavske zbornice.⁸ Delavske strokovne organizacije in tudi politične so ta osnutek ostro zavrile, nekatere celotni osnutek v načelu, druge posamezne določbe. Delavske strokovne organizacije, v katerih vodstva so se začeli v letih 1934 in 1935 že uspešno vključevati napredni delavci in komunisti, so videle v osnutku nevarnost, da bi bile izločene od sklepanja kolektivnih pogodb in reguliranja mezdnih in drugih delovnih razmer delavstva. Zveza delavskih žen in deklet je naslovila na Delavsko zbornico in vse strokovne organizacije resolucijo in kritiko osnutka,⁹ v kateri pravi, da je »že v principu napačno postavljati tak načrt, ki naj bo odvisen zgolj od države in akcije delavskih 'zastopnikov' potom resolucij in vlog« in da se »reakcionarna vsebina predloga kaže že v razdelitvi višine minimalnih mezd po starosti in spolu delavstva«, da osnutek »ne predpisuje nikakih družinskih doklad, marveč le rast plač sorazmerno z delavčevo starostjo«. Nadzorovanje mezd po mezdnih inšpektoratih, ki jih nastavlja in določa država, pa ne pomeni »nič več nič manj kot negirati razredni boj«. »Podobno so organizirani inšpektorati v Hitlerjevi Nemčiji. Pripisovati neki državni ustanovi sposobnost urejanja meznega razmerja v korist delavstva, je sposoben samo tisti, ki je zaplaval v fašistično strujo. Edino

⁵ Delavec, 25. junija 1933.

⁶ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

⁷ Delavec, 25. julija 1934.

⁸ Delavec, 25. oktobra in 10. novembra 1934; AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

⁹ Delavec, 25. oktobra 1934.

možen sistem inšpektoratov bi bil, če bi jih postavljali delavci, to pa je mogoče v čisto drugih epohah, kakor pa danes.« In dalje ugotavlja, ker so odredbe mezdnih inšpektoratov obvezni sklepi za obe strani kot kolektivne pogodbe, to pomeni, da so prepovedane samostojne delavske akcije v boju za delo in kruh. Dalje zavrača osnutek, ker »izloča delavsko borbo na obratu, ki je edina v stanju privedi do uspehov«, ker »kodificira na fašistični način mezдно razmerje, v katerem ima besedo edinole kapitalist, ker se bo tudi eventualni najboljši zastopnik delavstva znašel vedno v razmerju 1:2«, zato je treba »borbo za eksistenčni minimum prenesti izza zelenih miz na obrat in ga konkretno formulirati v paroli, za višje mezde«.

Delavske strokovne organizacije so zahtevale le zakonsko določitev minimalnih mezd, pod nivo katerih mezde v nobenem primeru ne bi smele pasti, vso drugo ureditev mezdnih razmerij in zviševanje mezdnih skal pa naj prepuste močnim akcijam delavskih strokovnih organizacij, ker slabotne delavske organizacije ne bodo mogle uveljaviti še tako dobre zakonodaje o minimalnih mezdah.

Odločno in dosledno pa so se predlogu za enotno zakonsko ureditev delovnih razmer upirali predstavniki industrije s področja Industrijske komore v Beogradu. Ko je bil 20. in 21. decembra 1934 centralni zbor industrije v Beogradu,¹⁰ se je predsednik komore industrialec Vlada Ilić izrekel proti predlogu, prav tako sekretar komore dr. Stevan Popović. Vlada Ilić je zagovornikom zakonske določitve minimalnih delavskih mezd naravnost očital nelojalnost, češ da ima industrija na severu države vse ugodnejše produkcijske razmere: cenen (največ tuj) kapital, poceni električno energijo, cenejši premog, urejene ceste in železnice ter izkušeno industrijsko delavstvo; edino ugodnost, ki jo ima industrija na jugu, namreč nižje delavske mezde, ki so v skladu z nizkimi cenami živeža in s skromnejšim standardom prebivalstva, hočejo zagovorniki enotnih minimalnih mezd tej industriji odvzeti, tako da bi popolnoma izgubila konkurenčno sposobnost.

To je bilo res. Po statistiki industrije kraljevine Jugoslavije,¹¹ ki pa ne vključuje rudarstva, monopola in državnih železnic, je bilo do leta 1938 v Sloveniji in na Hrvaškem investiranega v eno delovno mesto okrog 35.000 din kapitala, vrednost proizvodnje tega delovnega mesta pa je znašala 65.000 dinarjev, v drugih predelih pa 48.000 din kapitala in le 39.000 din vrednosti proizvodnje. Ali v odstotkih izraženo je prišlo na Slovenijo 17 % vsega kapitala in 26,59 % vrednosti proizvodnje, na Hrvaško 30 % kapitala in 37,15 % proizvodnje, na vse druge predele pa 53 % v to industrijo investiranega kapitala in le 36,26 % vrednosti jugoslovanske industrijske proizvodnje. In še drugače povedano, mezde so predstavljale na severu države neprimerno nižji odstotek proizvodnih stroškov kot v zaostalih predeleh. Zato za prve zvišanje mezd ne bi predstavljalo tolikšne obremenitve proizvodnih stroškov kot za druge. Podjetniki so tak politični in mezdni boj za višje minimalne mezde spreminjali v konkurenčni boj.

Tako odločnemu nastopu beograjskih industrialec je prva popustila zagrebška Trgovinsko-industrijska komora. Avgusta 1935 je izdala publikacijo Anketa o radniškim nadnicama i zarada u industriji, ki sta jo napisala zagrebški industrialec Vladimir Arko in statistik revije Indeks Benko Grado. Publikacija je vsebovala

¹⁰ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

¹¹ Statistika industrije kraljevine Jugoslavije sa adresarom industriskih preduzeća. Izdalo Ministrstvo trgovine i industrije, Beograd 1941.

tudi Nacrt zakona o minimalnim nadnicama i platama, po katerem naj bi se minimalne mezde določale regionalno po banovinah, urejale pa naj bi jih paritetne komisije.

Edino industrija Dravske banovine je zavzemala do načrta zakonske določitve minimalnih mezd še vedno načelno stališče, da morajo minimalne mezde določiti enotno za vso kraljevino.¹²

Anketa o delavskih mezdah v Sloveniji, ki jo je leta 1935 izvedla Delavska zbornica pa je pokazala, da je bilo tudi v Sloveniji precej podjetij, ki so plačevala delavce po 1,50 din na uro in statistika Osrednjega urada za zavarovanje delavcev kaže, da je leta 1934 20.938 ali 26,51 % zavarovanih delavcev v Sloveniji prejelo manj kot 1,50 din na uro, ali 11,60 din na dan, celo leto 1935 in do sredine leta 1936 pa so mezde še padale.

Val stavkovnih in mezdnih gibanj v letu 1935 je prisilil tudi vlado da nekaj stori za regulacijo nevzdržnih mezdnih in delovnih razmer. Konec leta 1935 je ministrstvo socialne politike pripravilo načrt zakona o minimalnih mezdah.¹³ Po tem načrtu bi se mezde odredjale avtonomno po banovinah in v okviru banovin še po strokah. Načrt je vseboval še določbe o pomirjevanju in arbitraži v delovnih sporih in pomembne predpise o kolektivnih pogodbah. Zahteva po uzakonitvi delavskih mezd je prišla končno v finančni zakon za leto 1936.

Temu predlogu so nasprotovali tako podjetniki na severu, ker ni upošteval enotnega normiranja mezd za vso državo, kot tudi Delavska zbornica, ki je medtem svoja stališča do zakona o minimalnih mezdah pod pritiskom delavskih strokovnih organizacij in številnih mezdnih in stavkovnih akcij spremenila. Delavska zbornica je zahtevala korekture osnutka¹⁴ v temle smislu. Predpis o minimalnih mezdah naj predpiše tisto višino mezd, pod katero mezde odraslih in izučenih delavcev v podjetju ne smejo pasti. Ta predpis naj ne normira cele mezdne skale, temveč le spodnjo mejo, od katere naprej se sme stopnjevanje mezd začeti. Ta meja naj ustreza najnujnejšim stroškom za preživljanje delavca. Vsa druga določila zakona o minimalnih mezdah bi morala odpasti. Načrt je skušal rešiti s pomočjo organov državne oblasti tudi normiranje cele tarifne skale, ki bi jo v primeru spora med podjetji in delavci ob obveznem sklepanju kolektivnih pogodb določala razsodišča. Stavka, izraz delavske samoobrambe, bi bila praktično zabranjena, delavskim strokovnim organizacijam pa vzeto glavno področje dela.

Kljub vsestranskemu odporu proti takemu predlogu uredbe o minimalnih mezdah, je socialni minister Dragiša Cvetković 11. julija 1936 ob priliki štrajka delavstva beograjske predelovalne industrije izjavil: »Ovaj štrajk nesumnjivo utvrđjuje jednu činjenicu, a to je, da je neophodno potrebno, da se u smislu ovlaštenja u Finansijskom zakonu za 1936—37 godinu što pre donese Uredba o minimalnoj nadnici, koja će regulisati sve odnose izmedju radnika i poslodavaca.« Imenovan je bil tudi komite ministrov za pripravo uredbe, ki so ga sestavljali: socialni minister, minister trgovine in industrije ter minister brez portfelja Miha Krek. Ta komite je ob koncu leta 1936 sprejel predlog uredbe brez bistvenih sprememb in 13. februarja 1937 je minister socialne politike izdal Uredbo o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb, o pomirjevanju in arbitraži. Ured-

¹² AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Prav tam.

ba je stopila v veljavo 14. aprila in v moči te odredbe je 31. julija ban Dravske banovine določil minimalne mezde za območje Dravske banovine z mezdami 1,80 do 2 din na uro.¹⁵

Poglejmo na kratko uredbo o minimalnih mezdah, v moči katere je ban izdal svojo odredbo. Imela je štiri dele.

Z ministrovo uredbo določena temeljna minimalna mezda je znašala 2 din na uro, podrobnejše mezde pa so določali bani vsak za svoje področje po zaslišanju predstavnikov delodajalcev in delojemalcev. Ban je imel pravico za svojo banovino predpisati minimalne mezde, ki so bile lahko za 10 % nižje ali pa do 50 % višje od temeljne, za mesta izpod 5.000 prebivalcev je mezde lahko znižal še za 10 % in za delavce mlajše od 18 let še za 25 %. Razpon je bil potemtakem možen od 1,35 do 3 din na uro in je uredba s tem v glavnem sankcionirala obstoječe stanje. Bistveno drugačen pa je bil smisel drugih treh delov, ki so sestavljali celoto uredbe, to je obveznost sklepanja kolektivnih pogodb, obveznost pomirjevalnega postopka in obveznost arbitraže, ki so pomenili novo in podrobno zakonodajo o stvarkah in pravno bistveno omejevali svobodo delavskih akcij. V času poravnalnega postopka, ki je bil obvezen in ga je na prvi stopnji vodilo pristojno okrajno glavarstvo, je bila vsaka stavka in seveda tudi izprtje (locout), prepovedana in kazniva. Poravnanli postopek pa je bil lahko zelo dolg in ga je bilo možno tudi zavlačevati. Če pa bi sprti stranki prepustili rešitev spora razsodiščnemu odboru, je bil sklep rozsodišča brezpogojno obvezen za obe strani in delavstvo v nobenem primeru ne bi smelo stavkati še ves čas veljavnosti sklepa, ki je dobil vlogo kolektivne pogodbe, to je najmanj 6 mesecev. Rzsodniški odbor pa so sestavljali od bana imenovani uradnik in najmanj po dva zastopnika vsake stranke. Za delavce v državnih, banovinskih in občinskih podjetjih pa je bil arbitražni postopek obvezen in niso imeli pravice do stavke.

Kako je bila uredba sprejeta v javnosti? Meščanski in delavski tisk jo je v glavnem hvalil, češ da je korak naprej k urejanju delavskih vprašanj. Edino Neodvisnost,¹⁶ list kmečko-delavskega gibanja na Slovenskem, in krščanskosocialistična Delavska pravica sta uredbo pravilno ocenjevali. Zbornica za trgovino, obrt in industrijo z njo ni bila zadovoljna, ker je obdržala neenake minimalne mezde, pritoževala se je, da je uredba le malo popravila nesorazmerja v višini najnižjih mezd od prejšnjega stanja 1:4 na 3:5 in pravi, da industrija na jugu lahko še vedno za 40 % nižje plačuje delavstvo za isto delo. Prizadevala si je doseči od bana, da bi za Slovenijo predpisal čim nižje minimalne mezde.¹⁷

Delavstvo je uredbo razmeroma mirno sprejelo. Strokovne organizacije, predvsem Strokovna komisija, katere predsednik je bil takrat še Franc Leskošek in Delavska zbornica so sklicevale delavske zборе, kjer so uredbo razlagali. Medtem pa so v Strokovni komisiji in v večini njej priključenih organizacijah prevladali nasprotniki enotne fronte in desničarji, izrinili napredne delavce in komuniste iz odborov in izključili tudi Franca Leskoška, predsednika SMRJ in Strokovne komisije.¹⁸ Franc Leskošek je potem, ko ni mogel več govoriti na delavskih shodih, napisal brošuro Kaj mora vedeti delavec, ki je izšla v prvi polovici maja,

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Neodvisnost, 1. in 15. maja 1937.

¹⁷ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.

¹⁸ Delavec, 15. junija 1937; Delavska politika, 10. junija 1937; Ujedinjeni sindikati, maj-junij 1937; julij-avgust 1937; Neodvisnost, 17. julija 1937; Delavski list, 1. septembra 1937.

v kateri je v pravi luči prikazal slovenskemu delavstvu in javnosti uredbo in njene posledice za delavstvo. Dejal je, da je treba neuspeh glede uredbe v največji meri pripisati prav delavski neslogi («kopica strokovnih organizacij in še v teh kopica raznih mnenj») in podal sklep, da morajo v vseh gibanjih delavci nastopati skupno in složno.¹⁹

Tej ugotovitvi lahko damo popolnoma prav.

Skušajmo dati odgovor na vprašanje, zakaj so prihajale akcije za uredbo o minimalnih mezdah od vseh strani v letih 1933 in 1934 in zakaj je bila sprejeta še leta 1937 in to ne taka, kakršno so želeli pobudniki.

Poglejmo gibanje števila zaposlenih delavcev, višine mezd in stroškov eksistenčnega minimuma. Posluževali se bomo statistike Osrednjega urada za zavarovanje delavcev²⁰ (ki pa ne vsebuje delavcev zavarovanih po rudarskih Bratovskih skladnicah, železničarjev zavarovanih v Humanitarnem fondu in velikega dela nameščenecv) in Delavske zbornice.²¹

Število zaposlenih delavcev in višina povprečne dnevne zavarovane mezde v Sloveniji

Leto	Število delavcev	Odstotek delavk	Dnevna zavarovana mezda din	Opomba
1923	73.899	27,32	20,55	
1924	74.333	29,16	21,74	
1925	72.808	30,47	22,01	I. deflacijska gospod. kriza
1926	75.325	32,14	22,43	
1927	82.546	32,30	23,26	
1928	88.927	32,42	24,32	
1929	94.929	32,51	25,47	
1930	97.688	32,59	26,45	
1931	91.848	33,49	26,21	II. svetovna gospod. kriza
1932	77.653	36,50	24,38	
1933	75.564	38,05	23,33	
1934	79.010	38,55	22,63	
1935	79.263	39,04	22,40	
1936	85.917	37,93	22,57	
1937	94.495	36,56	23,51	
1938	98.768	36,27	24,80	
1939	99.995	36,46	25,17	

Število zaposlenih je naraščalo do leta 1930, najbolj leta 1937. Povprečne zavarovane mezde (dejanske mezde so bile za 10 do 20 % višje zaradi netočnega prijavljanja podjetnikov in uvrščanja v mezdne razrede in zaradi različnih dodatkov in materialnih prejemkov — brezplačno stanovanje, elektrika, vrt, deputatni premog, blago itd. — ki jih je težko točno izmeriti z denarjem), so rapidno naraščale do leta 1923 zaradi inflacijske politike, nato do leta 1925 počasneje, od začetka leta

¹⁹ Leskosek Franc, Kaj mora vedeti delavec. Ljubljana 1937.

²⁰ Poročila Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani za leta 1928 do 1939.

²¹ Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, arhiv Delavske zbornice, fasc. 16, fasc. 52 (dalje navajam IZDG, arhiv DZ).

1926 pa je bilo napredovanje zopet intenzivnejše, največje 1929, leta 1930 pa je začelo napredovanje že popuščati. Ves čas so rasle tudi cene in s tem stroški eksistenčnega minimuma.²²

Leta 1931 je število zaposlenih že močno padlo, najbolj pa leta 1932, konec leta 1933 se je padanje števila zaposlenih ustavilo in leta 1934 začelo naraščati in je leta 1938 že preseгло število izpred krize. Leta 1937 je bil vzpon največji. Za leta 1932 do 1935 je značilen porast odstotka delavk, ki nastane zaradi odpuščanja dražjih moških delavcev. Delavske mezde so začele padati leta 1931 in so najbolj občutno padle leta 1932. Nato so močno padale vse do srede leta 1936, čeprav je medtem gospodarstvo že izšlo iz krize in je zaposlenost naraščala. Mezde so se najbolj dvignile leta 1938, niso pa več dosegle višine izpred krize. Leta 1939 je naraščanje mezd popustilo. Cene in stroški eksistenčnega minimuma so med tem časom tudi padali vse do leta 1936, ko so začeli naraščati, vendar leta 1938 niso dosegli višine izpred krize.

Stroški eksistenčnega minimuma potrošnje po računih Delavske zbornice

Leto	Za delavca samca na mesec din	Za delavsko družino z 2 otrokoma na mesec din
1931	832	1.906
1932	797	1.812
1933	818	1.870
1934	756	1.729
1935	727	1.657
1936	740	1.722
1937	781	1.828
1938	804	1.905

Ceprav so povprečne mezde od leta 1930 do 1936 padle za 15,4 %, stroški eksistenčnega minimuma pa le za 12,6 %, to ni najbolj prizadelo delavstva. Najbolj so ga prizadele redukcije in brezposelnost. Gradivo kaže, da so mezde rasle, ko se je število zaposlenih večalo, in padale, ko se je manjšalo, delavske akcije pa so bile v ofenzivi v času dobre gospodarske konjunktore in v defenzivi v času krize in slabe konjunktore. Tako pade akcija za določitev minimalnih mezd in urejanje nevzdržnih delavskih razmer v letih 1933 in 1934. V letih 1935 in 1936 pa je delavstvo z valom stavk in mezdnih gibanj že v ofenzivi za izboljšanje položaja. Razvoj delavskega političnega gibanja pa je te akcije zelo pospešil.

Pregled stavkovnega gibanja v Sloveniji²³ kaže, da je bilo v letih od 1929 do 1933 malo stavk, da pa jih je bilo leta 1934 že 10, nato 16, leta 1936 28, leta 1937

²² AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 194. Industrijske cene so rasle do leta 1929 in so začele padati leta 1930; najnižje so bile leta 1932 (1926 indeks 100, 1929 — 92,6, 1932 — 66,2). Grosistične cene so rasle do 1928 in začele padati prav tako leta 1930 (1926 indeks 100, 1928 — 106,2, 1930 — 86,6, 1932 — 65,2). Maloprodajne cene pa so zelo počasi nazadovale že od leta 1926 in tudi v letih krize niso tako rapidno padale (leta 1926 indeks 100, 1929 — 88,2, 1930 — 83,2, 1932 — 76,6).

²³ Poročila o stavkah v delavskem in meščanskem časopisju, posebej še: Ujedinjeni sindikati, december 1936; Sodobnost, VI, 1938, 1—2, str. 53—60; Sobota, II, 1938, št. 9; Ljubljanski zvon 57/1937, 7—8, str. 395—396; 11—12, str. 596—600; Poročilo o strokovne in upravnem delu JSZ, Ljubljana 1938, 1939, 1940; IZDG, arhiv DZ, fasc. 1, 8, 16, 32, 39, 42; IZDG, arhiv Inšpekcije dela, fasc. 2; AS, arhiv Inšpekcije dela, fasc. III., V., VI.

Ie še 8, nato 6, 2 in leta 1940 zopet naraste na 9. Več je bilo mezdnih gibanj; ki so se končala brez stavke. Za leti 1932 in 1933 so značilne spontane, tako imenovane divje stavke, npr. stavka delavcev pri regulaciji Ljubljani od 1. do 4. julija, v tekstilni tovarni Braun 13. junija 1932 in Doctor in drug 3. avgusta 1933 v Mariboru. V letu 1934 je najpomembnejša gladovna stavka rudarjev od 3. do 5. julija in druga neuspela od 11. do 15. avgusta 1934. Bilo je še nekaj stavk v tekstilni industriji in stavka v tovarni Westen v Celju. Leta 1935 je bilo izredno veliko mezdnih gibanj (41), stavke pa so bile dolge. Najpomembnejša je bila stavka javorniških in jeseniških kovinarjev od 12. do 20. julija 1935. Velik odmev v javnosti je imela tudi stavka tekstilnega delavskega v Kočevju od 22. maja do 6. junija, dalje v tovarni verig v Lescah pri Bledu od 1. do 17. junija, stavka grafičarjev v Ljubljani julija 1935, štrajk v Bonačevi tovarni na Količevem od 17. avgusta do 14. oktobra, skoraj enomesečna stavka delavstva v celjski cinkarni septembra in stavka študentov na ljubljanski univerzi od 21. do 25. novembra 1935.

Leta 1936 je stavkovno gibanje doseglo svoj vrh. Število mezdnih gibanj, ki so se mirno končala je bilo manjše od prejšnjega leta (33), povečalo pa se je število stavk (28) in število stavkajočih delavcev od 5.434 na 18.235. Stavkovnemu valu v tem letu sta dali pečat splošna stavka gradbincev in velika stavka tekstilcev. Uvod v veliko stavko tekstilcev Slovenije so bile že enomesečna stavka tekstilnega delavstva v Rušah, ki se je začela 27. aprila, stavka v tovarni Bergmann in drug v Celju 2. junija in v tovarni Elka v Celju od 13. do 18. julija, ko se je bilo že začelo največje mezдно gibanje v Sloveniji za sklenitev enotne kolektivne pogodbe za vse delavstvo tekstilne industrije v Sloveniji, 20. avgusta je izbruhnila v Kranju stavka, ki se je nato razširila na vsa večja tekstilna središča in je trajala do 23. septembra.

Druga največja akcija v letu 1936 je bila splošna stavka gradbincev, ki se je začela 1. junija v Ljubljani, se razširila na Kranj in Maribor in bila 18. junija uspešno zaključena s podpisom kolektivne pogodbe.

V teh akcijah je bila v veliki meri vzpostavljena enotna fronta delavstva, v kateri so bili komunisti vodilna sila. Ta fronta se je pri tekstilcih po stavki razbila in se obnavljala šele leta 1938 v obrambnem boju, pri gradbincih pa je ostala in s podjetniki sklepala še vrsto pogodb in vodila drugo splošno stavko gradbincev od 24. maja do 3. junija 1940.

V letu 1937 ni bilo večjih stavk kakršne so bile v zadnjih dveh letih, leta 1938 pa se začnejo obrambne stavke za ohranitev pridobljenih pravic in proti poslabšanju položaja zaradi rastoče druginje.

Razvoj vseh sindikatov je v teh letih lepo napredoval. Leta 1937²⁴ se čuti začasen zastoj.

Gospodarska kriza je pospešila racionalizacijo in modernizacijo industrije, ki pa je bila za večino industrije precej draga, zato je v letih velike brezposelnosti mnogim malim podjetnikom uspelo z minimalnim kapitalom in zaposlitvijo delavcev iz vrst brezposelnih z izredno niskimi mezdami konkurirati večjim podjetjem. Od tu izhaja zahteva industrije po poenotenju minimalnih mezd.

Če bi bila uredba o minimalnih mezdah izšla še v času, ko je bila dana pobuda

²⁴ Delavski list, 5. novembra 1937.

zanjo, bi bila za delavstvo ugodna, ker bi zaustavila zniževanje mezd še v času splošnega padanja cen. Vendar se vladi ni mudilo z zakonskim določanjem mezd²⁵ in je to storila šele leta 1937, ko so se cene in mezde že obrnile navzgor. Tako je izdala uredbo o minimalnih mezdah skupaj s še drugimi določili, ki kažejo odkrito težnjo po korporativističnem urejanju mezdnih in vseh drugih delavskih vprašanj šele po že končanem stavkovnem valu.

²⁵ AS, arhiv zbornice TOI, fasc. 222.